

۲۳ جنوری، ۲۰۲۴

داکتر ناصر اوریا

مختصری در باره تاریخچه پرفراز و نشیب مکتب حبیبیه

لیسه حبیبیه اولین و سابقه دارترین مکتب و کانون معارف در افغانستان است که از ابتدای تأسیس نقش بارز و سازنده ای در تعلیم و تربیه فرزندان افغان داشته است. مکتب حبیبیه در سال ۱۹۰۴ میلادی مطابق ۱۲۸۲ هجری شمسی (۱۱۸ سال قبل از امروز) در زمان امیر حبیب الله خان (سراج الملة والدین) تأسیس و افتتاح شد. تعمیر اولی مکتب در "باغ مهمانخانه"، جایی که امروز "تعمیر ولایت کابل" قرار دارد، موقعیت داشت. در سال ۱۲۹۱ شمسی یعنی ۹ سال بعد، مکتب حبیبیه دارای صنوف ابتدایه، متوسطه و ثانوی گردیده و مکتب به لب دریای باغ علیمردان در منزل نایب میر سلطان خان انتقال یافت. از اولین مدیران مکتب حبیبیه داکتر عبدالغنی خان (۱۸۶۴ - ۱۹۴۳ م) هندوستانی بود. عبدالغنی خان فرزند مولوی عبدالصمد خان از گجرات هند که بعد از ختم کالج در هند غرض تحصیلات عالی به لندن رفته بود. در هنگام سفر سردار نصرالله خان (پسر امیر عبدالرحمن خان) به لندن عبدالغنی خان با وی آشنا شد و منحیث ترجمان در خدمت شهزاده بود. نصرالله خان وی را دعوت کرد که به

کابل بیاید و غنی خان هم پس از چند سال بعد از ختم تحصیلش در زمان عبدالرحمن خان به کابل آمد. عبدالغنی خان به حیث مدیر قلم مخصوص انگلیسی عبدالرحمن خان و حبیب الله خان ایفای وظیفه کرد. داکتر عبدالغنی خان و برادرش مولوی نجف علی خان از جمله معلمین خصوصی شهزاده امان الله بودند.

قابل یادآوری است که غنی خان عضو جنبش مشروطه خواهان اول بود و به همین دلیل به زندان رفت. غنی خان در زمان شاه امان با دیگر مشروطه خواهان از زندان آزاد گردیده و شاه امان الله داکتر عبدالغنی خان را به حیث عضو هیئت مذاکرات استقلال افغانستان با انگلیس ها، به راولپندی فرستاد. زمانی که داکتر عبدالغنی خان مصروف تحصیل در لندن بود استخبارات انگلیس به خاطر افکار ضداستعماری غنی خان و اشتراک وی در جلسات و کنفرانس های ضداستعماری با محصلین جوان ترکیه عثمانی و دیگر آزادی خواهان سکالرشب اش را قطع نمود. زمانی که شهزاده نصرالله خان در سفر لندن با داکتر عبدالغنی خان و افکار و شخصیت آزاده وی آشنا گردید، از خبر قطع تحصیلاتش متأثر و حاضر شد از جانب دولت افغانستان مصارف تحصیلات باقی مانده وی را بپردازد. داکتر عبدالغنی خان بعد از ختم تحصیلاتش در لندن، در زمان امیر عبدالرحمن خان به افغانستان آمد.

بعد از تأسیس مکتب حبیبیه داکتر عبدالغنی خان به حیث مدیر آن مقرر گردید. در آن زمان بودیجه مصارف سالانه مکتب حبیبیه مبلغ (۱۰۰۰۰۰) صد هزار روپیه کابلی تعیین گردیده بود. اولین دوره متعلمین با درجه بکلوریا از مکتب حبیبیه فارغ و به جامعه تقدیم شد. در ابتدا معلمین مکتب استادان هندوستانی و افغان بودند.

اسمای معلمین هندوستانی مکتب حبیبیه:

۱. داکتر عبدالغنی خان

۲. مولوی احمدالدین (که حافظ قرآن بود و بعد از عبدالغنی خان مدیر مکتب حبیبیه مقرر گردید)

۳. نجف علی خان

۴. محمد چراغ

۵. چودهری عبدالعزیز (معلم علوم طبیعی و تاریخ)

۶. چودهری اسمعیل (معلم لسان انگلیسی و جغرافیه)

۷. مولوی کریم بخش (معلم جغرافیه)

۸. مولوی محمد علی (معلم انگلیسی)

۹. مولوی محمد حسین (معلم ریاضی)
۱۰. مولوی معراج الدین (معلم انگلیسی و تاریخ)
۱۱. سکندر خان (معلم انگلیسی)
۱۲. مولوی مظفر بنوی
- اسمای معلمین افغان مکتب حبیبیه:
۱. قاری عبدالله (که بعدها لقب ملک الشعرا را دریافت کرد)
۲. قاری عبدالغفور ندیم (شاعر و مؤلف کتاب صرف و نحو)
۳. مولوی عبدالرب (معلم دینیات و مؤلف جلد اول کتاب تاریخ اسلام)
۴. مولوی محمد سرور (معلم دری)
۵. ملا عبدالرشید لوگری (معلم صنوف ابتدایی)
۶. قاضی عبدالرشید ننگرهاری (معلم فقه)
۷. میر سید قاسم لغمانی
۸. مولوی صالح محمد خان قندهاری (معلم پشتو)
۹. مولوی غلام محی الدین افغان
۱۰. قاری نیک محمد از دولانه چاریکار (معلم تجوید)
۱۱. توره محمد (معلم دری و دینیات)
۱۲. کاکا سید احمد خان لودین (بحیث منتظم مکتب ایفای وظیفه می کرد)

چون تعداد متعلمین محدود بود، شاگردان بهار و زمستان درس می خواندند. در آنزمان نصاب تعلیمی شامل ۱۴ مضمون: مضامین ساینسی، اجتماعیات، ادبیات دری و پشتو، انگلیسی، علوم دینی، علوم طبیعی ... به متعلمین تدریس می شد. علاوهً شاگردان مشق با قلم نی و گل سفید را روی تخته سیاه انجام میدادند. برای طلاب مکتب دریشی نیز داده شد.

در سال ۱۲۸۴ شمسی چهار متعلم از صنف ششم این مکتب فارغ التحصیل گردید. در سال ۱۲۸۹ شمسی یک اتاق برای لابراتور کیمیا و فزیک تعیین و وسایل لازمه آن از کشور هندوستان خریداری و برای متعلمین ممتاز جایزه و انعام نیز مدنظر گرفته شد.

در سال ۱۲۹۲ شمسی انجمن معارف تأسیس شد که ریاست آنرا معین السلطنه سردار عنایت الله خان به عهده داشت. این انجمن ۱۰ عضو داشت که اعضای آن شامل افغان ها، هندی ها و ترک ها بودند. اساسنامه انجمن که در واقع میتوان آنرا اولین اصولنامه معارف در افغانستان خواند در ۸۹

ماده وضع گردیده بود که با شروع پروگرام انجمن کار مکتب حبیبیه رونق گرفته و رو به ترقی گذاشت. مکتب حبیبیه توانست در سال ۱۲۹۲ شمسی اولین دوره متعلمین با درجه بکلوریا رابه جامعه تقدیم نماید.

در سال ۱۲۹۸ شمسی در دوره امانیه مکتب حبیبیه به تعمیر قصر شهرآرا انتقال یافت که در این سال مجله ای به نام (معرف معارف) را نیز به نشر میرسانید که محرر آن امیر محمد خان یک تن از متعلمین مکتب بود.

در سال ۱۳۰۰ شمسی یک تعداد فارغان ممتاز مکتب حبیبیه غرض کسب تحصیلات عالی به کشور های جرمنی، فرانسه و ترکیه فرستاده شدند. در سال ۱۳۰۷ شمسی که نهضت امانی با دسیسه انگلیس بدست نیروهای سیاهی و جهل سقوط کرد، دروازه های مکاتب به شمول مکتب حبیبیه به روی فرزندان میهن بسته شد.

خوشبختانه در ماه عقرب سال ۱۳۰۸ شمسی در زمان سلطنت محمد نادر شاه نه تنها مکاتب دوباره به روی فرزندان میهن باز و توجه به تعلیم و معارف معطوف گردید بلکه علاقمندی نسل نو به معارف و عرفان بیشتر گردید که تعمیر باغ شهرآرای مکتب حبیبیه دیگر گنجایش آن تعداد شاگردان را نداشت. مکتب حبیبیه به تعمیری در جوار صدارت عظمی منتقل و برای متعلمین میز و چوکی تهیه گردید. همچنان تیم های مختلف ورزشی نیز ایجاد شد.

در سال ۱۳۲۱ شمسی مکتب حبیبیه به تعمیر لب دریا کابل واقع باغبان کوچه (عمارت فعلی لیسه عایشه درانی) نقل مکان کرد. همزمان به این در سال ۱۳۴۴ شمسی سنگ تهادب تعمیر جدید مکتب توسط محمد ظاهر شاه پادشاه افغانستان که خود نیز مدتی متعلم لیسه حبیبیه بود، گذاشته شد. این تعمیر مدرن که نقشه آن توسط مهندسین افغان طرح و تهیه گردیده بود در ساحه ۵۵ جریب زمین در منطقه گذرگاه واقع ناحیه هفتم در ایوب خان مینه به کمک مالی ایالات متحده امریکا زیر کار گرفته شد. عمارت مکتب در چهار طبقه که ۵۴ صنف درسی، ۲۴ اتاق برای لابراتورها، دیگر اتاق های اداری و میدان های ورزشی با طرح و دیزاین مدرن و زیبا اعمار گردید.

با تأسف که این کانون علم و معرفت در سال های ۱۹۹۰م در جنگ هایی که در آن سناریو تخریب زیربنایی مخصوصاً مراکز علمی و تولیدی افغانستان توسط دولت های کثیف ایران و پاکستان طرح و بواسطه جهال تربیه یافته سازمان های استخباراتی آنان بخاک یکسان گردید و از تعمیر زیبایی لیسه حبیبیه نیز چیزی جز خرابه ای بجا نماند.

خوشبختانه عمارت این کانون معرفت در سال ۱۳۸۲ شمسی به کمک مالی کشور هند دوباره ترمیم و در سال ۱۳۸۴ شمسی به واسطه "رئیس جمهور" آنزمان و منموهن سنگ صدراعظم هند مجدداً افتتاح و به بهره برداری سپرده شد .

همچنان یک تعمیر الحاقیه دیگر که دارای ۴۸ صنف درسی است به کمک کشور جاپان اعمار گردید و حدود (۱۰) هزار متعلم به رهنمایی ۲۵۶ معلم و استاد باتجربه مصروف فراگیری علم و معرفت اند . قابل یادآوری است که بعضی از بهترین شخصیت های علمی، دانشمند، هنرمندان و تعدادی از سیاستمداران افغانستان در این مکتب درس خوانده اند از جمله:

محمد ظاهر شاه، شهید محمد داود خان، محمد اشرف غنی؛ و صدراعظمان چون شهید محمد هاشم میوندوال، شاه محمود خان و تعداد کثیر دیگر که تاریخ و مردم افغانستان به اساس کارنامه های شان در باره آنان قضاوت خواهد کرد.

هنرمند خوش نام، خوشقلب، محبوب و بی همتای افغان احمد ظاهر که به نام "بلبل حبیبیه" شهرت داشت، فارغ التحصیل لیسه حبیبیه بود.

ناصر اوریا * ۱۹ جنوری ۲۰۲۲ - تکراس